

Landøkonomiske Optegnelser.

(Af Justitsraad Fjellstrup til Sindinggaard ved Holstebro.)

S August 1852 og sidst i Mai 1853, foretog jeg mig Udflugter til Derne: Sjælland, Falster, Fyen. Paa Falster var det min Hovedhensigt at besøge det Classenske Fideicommisses Agerdyrknings-Institut, og dernæst Hr. Tesdorpf's bekjendte rationelle Jordbrug. Begge Steder kunde jeg glæde mig over den venlige Modtagelse, som blev mig til Deel, men endnu mere ved at see og lære Meget, som hidtil kun dunkelt havde forebævet mig. Paa Agerdyrknings-Institutet hersker en saare ønskelig Orden og det svarer ganske til de Forhaabninger man kunde danne sig af Indbydelsen, som i sin Tid udgif. Den praktiske Forstander Hr. Fangel er sit Arbeide voren. Han og hans huusholderiske Kone forestaae tillige Elevernes eller Lærlingenes Bespisning og øvrige Dekonomie. Det Theoretiske foredrages af 2de andre Lærere. Et Cursus er bestemt til 2 Aar, og med den Utrættelighed, der anvendes baade af Lærere og de fleste Lærlinge, kan dette vel ogsaa være tilstrækkeligt. Der ere nu allerede udgaaede derfra flere Individier, som have fundet villig Empleo hos forskjellige Landmænd som Avlsbestyrere, og saalænge Institutet formaaer at vedligeholde den samme Dygtighed og Orden, vil dette ogsaa i Fremtiden være Tilfældet og de afgaaede Elever, i Reglen, vorde meget søgte. Enkelte Lærlinge findes udenfor Bondestanden, forbi Antallet ellers

ikke kunde vorde fuldstændigt; men ikke saamange 1853, som Aaret før.

Alle nyere Redskaber, som man kan have Grund til at vente praktisk Nytte af, anskaffes med Directionens Tilladelse, og ligeledes forsynes Bibliotheket med nyttige Skrifter i Faget, ligesom og endeel Bøger i Læregjenstandene uddeles blandt Lærlingene.

Fremfor Alt vil jeg ønske Bestyreren Sundhed og den hidtil udviste Virkelyst; thi visselig, et saadant Instituts Nytte staaer, og falder med den praktiske Bestyrer. Den nuværende Blads vil, efter mit Kjendskab til Jordbrug og Oekonomie, saare vanskelig ved en Eftermand kunne erstattes.

I Mai 1853 var man beskæftiget med at optage Kort over enkelte Steder, som skulde draines. Hr. Landmaaler, Kandidat Holst, som har reist meget i Ind- og Udlandet, foretog Nivelleringer m. m. Saavel med Græsarter som Kornsorter foretoges hyppige Forsøg paa Institutets Sæde Næsgaard, og ligeledes med Kreatur-Racer, især Hornqvæg og Faar; Hans Majestæt har allernaadigst overladt endeel Faar og Bøddere af dem, som 1852 erholdtes fra Sachsen og som først vare stationerede paa Farunggaard. Begge Steder har jeg seet disse og fundet meget smukke, uldrige og herlige Individier derimellem. Nogle af disse havde dog den, enkelte Merinos-Racer særegne beegartede Fidtighed paa Uldspidserne, som gjør Vadsningen af Peltene saare besværlig. Hr. Fangel havde faaet indrettet en Faare-Vadsstribetning, som meget behagede mig. Ved denne kunde rindende Vand indledes i steensatte Beholdere, og i disse vare anbragte Stillaenser med Tjære-Lønder, i hvilke Arbeiderne stode, saa at kun Hænder og Arme udsattes for at blive vaade. Hele Dage at udsætte sit Lyende for at staae i Vand med Nederdelen til Beltestedet, kan have skadelige Følger, og det sædvanlige Opmuntrings-Middel: stærke Drikke, kan vist for Sundhedens Skyld ikke anvendes. Lyendet er ei heller meget for at deeltage i denne Faaretvæt.

Hos Herr Tesdorp paa Durupgaard og ligeledes paa Gjedfergaard og hans andre Eiendomme saae jeg under et flere Dages Ophold mange seeværdige og nyttige nye Indretninger; ligesom i det Hele et meget rationelt Jordbrug. Dampen benyttes paa Durupgaard i Meieriet og til Folkenes Madlavning, saare hensigtsmæssigt. Alle de Gaarde, han selv driver, kunde næsten være Mynster-Gaarde for et høit intelligent Jordbrug. Han har forsøgt flere inden- og udenlandske Dvægracer, til Malkeqvæg: Airshire, Angler, Zybst og Fyensf. I Foraaret 1853 erholdt han fra Eggen mellem Holstebro og Lemvig ca. 50 Stkr., som passerede denne Vej til Aarhus. Indkjøbstiden var ikke den gunstigste, da nogle af Køerne kævede undervejs, sidst i April, altsaa lede meget ved Transporten. Ikke heller vilde jeg just have tilraadet ham Indkjøb af Malkeqvæg fra den Egn, men vel af Fedeqvægs-Tillæg. Imidlertid var hans Udsendte, Meieribestyrer Buch, en sagkyndig Mand, endog paa de guénoniske Kjendemerker. Jeg har ogsaa senere hørt, at han har været ret godt tilfreds med Indkjøbet, og at Køerne ved den udmærkede Røgt og Pleie som de erholde, have allerede givet et tilfredsstillende Udbytte. Indkjøberen havde først bestemt sig for Angeln, men den der da herskende Dvæghygdum, som angaves for Lungesyge, maatte forandre Planen.

I den sydlige Deel af Vensyssel og de syd for Liimfjorden liggende Egne af Himmelland, har jeg for 40 til 50 Aar siden, da jeg gjorde Indkjøb af Malkekøer, fundet de melkerigeste Racer, skøndt ikke af stor Legemsbygning. Konstante Racer har jeg ikke fundet noget Sted i Jylland. En, nu afdød, Hr. Hollesen paa Faurstov stræbte i sin Tid at opdrætte en saadan paa sortbrogede Køer efter Tyre af samme Farve. De skulle have været meget gode og bleve uhyre dyrt betalte ved Auctionen. Ogsaa Indsenderen af dette har i 43 Aar stedsse tillagt 10 til 16 Kalve aarligen, meest med Hensyn til Melkerigdom, og har sin Besætning næsten udelukkende af eget Tillæg, men Farven har jeg ikke holdt constant, kun har jeg aldrig tillagt Dvæg af hvidt Lød.

Man var just under mit Besøg sysselsat med at pløje til og haandlægge Frøet af Turnips, samt derpaa ligeledes haandlægge kunstige Gjødningsmidler, endog den nyere phosphorsure Kalk; Resultatet er mig ikke bekendt. Maastee har den langvarige Tørke i Mai og Juni ikke havt den gunstigste Indflydelse herpaa, for at faae Udsæden til at spire. Dette var Tilfældet andre Steder, hvor jeg i For sommeren 1853 saae Turnips udsaaede. Selv dyrker jeg ikke nogen stor Mængde, men foretrækker stedse Udplantning. Kun i Aarene 1825 og 1826 brugte jeg Haandlægning ved Hjælp af mine dengang opvoksende Børn. I den Tanke, at Turnips her, som i England, kunde holde sig Vinteren over, deels i Jorden, deels i Batterier, lod jeg 1½ Td. Land staae uoptagne, men de bleve af Harene angrebne, udhulede og bedærvede, og de i Batterier henlagte, endog paa forskjellige Maader, toge ogsaa Skade. Jeg maatte da i dets Sted udvide min Kartoffelavl til Besætningens Melkrighed, Huld og Fedme. Nu har Sygdommen igjen foraarsaget, at Jordbrugerene ogsaa maa indskrænke denne herlige Rodfrugts Avl og derfor bør den intelligente Landmand vist igjen bestræbe sig for andre Rodfrugter. Imidlertid vil Opbevaringen om Vinteren sikkert være en betydelig Hindring her i Landet for en meget stor Udvidelse, især hvor der savnes tørre Kjeldere.

Hos Herr Tesdorpf vil en reisende Landmand stedse finde meget Seeværdigt og Belærende. Bistnok har han forstaaet at vælge sig dygtige Medhjælpere, men han er dog selv alt for bebyrdet med Overtilsynet fra den aarle Morgen til den sildige Aften. Et Exempel paa, hvormegen Omhu der anvendes saavel i det Hele, som isærdeleshed paa Faare-Klokkene skal jeg her anføre. Da de vadstede Faar skulde hjemdrives, maatte de passere et Stykke støvet Bei af flere 100 Alens Længde. For at nu ikke Støvet skulde sætte sig i Peltfene, blev denne Bei med Sprøiten og tilført Vand rigelig oversprøjet, saa at intet Støv der kunde reises.

Hans Teglværk er meget godt og hans Drainrørs Fabrication ligesaa. De Steder, hvor jeg saae Drain anlagte,

brugtes ikke Muffer, hvilke jeg dog har formeent at ville befordre Barigheden, især hvor Jordsmønnen ikke er ganske eensartet eller meget stiv Leer. Men vi læse jo ogsaa i Beskrivelser over støtste Drainanlæg, at disse ofte flere Gange ere ombyggede, og altsaa Feilene rettede, s. Ex. ved dybere Nedlægning, tættere Drainløb, videre Drainrør, ogsaa ved at bruge Muffer, hvilket alt dog betydeligt forøger Bekostningerne ved denne, paa paa-
 de Steder, nyttige Grundforbedring. Herr Tesdorpf har
 ,aa anstaffet sig en Dampmølle, saavel til store Overvandes,
 ,om til Drainvands Afledning paa Gødsfergaard. Sneglen
 dreves tidligere ved Vindkraft. Ved samme Gaard saae jeg en
 Cultivator, (jeg veed ikke ret om den har saadant Navn, da
 jeg kun hidtil havde en Gang seet en Afbildning), men den be-
 hagede mig særdeles meget og bestod af tvende bevægelige Stykker,
 forsynede med lange fremadstaaende Tænder, noget længere end
 paa de belgiske Harver. Den havde just arbejdet paa Brak-
 marken, men skulde nu repareres. Den vilde dog ikke godt
 finde Anvendelse paa meget pultede og steenrige Jorder; men
 en smukkere og bedre behandlet Brakmark først i Juni Maaned
 kan man næppe tænke sig. Ved adskillige endnu aabne Drain-
 grøfter sammesteds, saae jeg, at der fandtes noget af det bedste
 frugtbare Jordsmøn, jeg har seet, nemlig 1 Alen dybt, ja nogle
 Steder meget derover. — Hr. Tesdorpf har hidtil ikke villet af-
 hælde af sit Bøndergods, men jeg antager i det Hele at hver-
 ken Staten eller hans Jordbrugere tabe derved; thi der vises en
 ganske herlig Omhu for Bondestandens Vel og en Omhu for
 Børne-Oppdragelsen paa Godsset, som er sjelden. Jeg var i
 Skoler og glædede mig meget. I Pigeskolerne fandt jeg Lærere-
 inder, som underviste i Haandarbejde; Alt bekostet og lønnet af
 Godseieren og yderst pænt og ordentligt.

Ogsaa for adskillige af Arbejderne ved de større Hovedgaarde
 vare byggede Huse, med tillagte større eller mindre Jordblodder;
 i al Fald en rummelig Have, godt benyttet. Baade paa Hr.
 Tesdorpf's og paa Fleres Jorder, saavel paa Falster, som i
 Sjælland, saae jeg til min Forundring en meget stor Deel

Medicago lupulina, Humleklover, paa Nylændene imellem Rødkloveren. Den maa være fulgt med den kjøbte Rødklover, skjøndt Frøene ere let kjendelige at skjelne. Planten giver rigtig nok et herligt Foder, men er kun 1aarig. Jeg seer iøvrigt af *Boot's-Catalog 1854*, at han anererter en saadan Plante, som stedsvarende; er dette rigtigt, saa er det vist en saare fortrinlig oekonomisk Plante; men jeg troer hidtil ukjendt i botaniske Systemer. *Medicago falcata*, som er mangeaarig, vilde have været nok saa god. Jeg saae ikke de nyere Rødklover-Arter, *Trifolium hybridum* og *Trifolium medium* eller dennes dyrkede Afarter. De anbefales jo nu meget. Den første har jeg havt. Frøet af disse er kostbart og af den sidste Afart saavel som af *hybridum* endog meget dyrt.

Hos Herr Valentiner paa Gjeddesdal var det mit Ønske at have seet, foruden hans øvrige bekjendte gode Oekonomie, ogsaa hans Draininger, og erfare hans Mening om Olieplanten *Bibiz* samt at see denne i Vært. Drainingen var under Arbejde, men noget forsinket fordi han var bleven stuffet af Fabrikanten, som skulde leveret de manglende Rør. Man var paa Brakmarken beskæftiget med at udføre den om Vinteren i store Røddinger satte Gjødning, og dens stærke Ammoniaklugt samt godt gjærede Udseende og den Mængde der paaførtes, vidne om et Jordbrug i fuld Gjødningskraft. Dyrkningen af *Bibiz*-Planten var opgivet, da Hr. Valentiner i det Store ikke havde fundet den saa lønnende, som man af Smaaforsøg havde ventet.

- 1 Den svenske Harve brugtes overalt meget, ligesom og til Sædens Dækning om Foraaret. Det er vist, at paa vel renset Jord, vinterpløiet, bidrager den til at bevare i Grunden af
- 2 Bløfsuren den kostbare Vintervædste og skjuler Sæden ret godt NB. naar denne er saaet paa Bløfsuren, men er Jorden først overtrukken med Harven, da vil hverken denne eller den støvste Harves Tænder eller Jern, med mindre Jernenes Fodder just dertil ere særdeles godt smedede, dække alle Kjerner saaledes, at de saae et saa tilstrækkeligt Overlag af fugtig Jord, at de kunne spire, hvis der ikke falder Regn strax efter Besaaningen. Jeg

antager at dette har været Tilfældet mangfoldige af de Steder i Østifterne, hvor jeg saae, først i Juni, Byg, men især Havre, som kræver mere Vædste til sin Fremspiren, saa total slet opløben; idet flere Steder Halvdelen, ja nogle Steder ¾ Dele ikke vare fremkomne. Kom de saae Korn endog frem medio eller sidst i Juni, da Regnen indtraf, dog meest med Tordenbyger, da maatte Sæden dog blive tvefkyldig og saaledes have givet et slet Udbytte. I vore skarpe og sandede Bestegne af Jylland bruger man den Skif, paa velbehandlet Jord, ikke at underharve Vaarsæden, men derimod, i tørt Veir at udjaae Kornet strax efter Ploven, og isald der er pløiet om Morgenen og Formiddagen, da at saae og harve dette inden Middags-solen udtørre Jordsmonnet og det som pløies om Eftermiddagen at besaae dette om Aftenen og lade det saae Duggen og derpaa om Morgenen meget tidlig harve og asharve det. Jeg antager, at dette i afvigte Aar bidrog saare meget til, at vi her i Eggen, uagtet den stærke Tørke i Mai, dog saae Vaarsæden meget jævnt og godt komme af Jorden og give et godt, ja mange Steder endog særdeles rigt, Udbytte. Bygget, som er skjult med 2 à 3 Sommer Overjord, behøver kun en saare liden Fugtighedsgrad i Mai Maaned til at spire, og den busser sig langt mere naar den har tørt Veir de første 3 Uger efter Saaningen, end om der da falder megen Regn eller Jorden har været meget fugtig, naar den saae des.

Jeg skal endnu tilføie een Synderlighed, jeg paa disse Reiser havde Leilighed at erfare; nemlig denne, at man paa de Der og Kyststrækninger jeg passerede og hvor der gaves steile Klinter af løse Jordsmon, bestræbte sig alt for lidet for at modarbeide Havets Paavirkning, saa at dette, Aar for Aar, tog mere og mere bort af den ofte meget frugtbare Jord. Jeg har paa Sandklitter selv brugt og paa bedre Jorder seet Andre bruge, at nedfjære disse steile Klinter og udjevne det Ned-skaarne, under en Vinkel af ikke under 45 Grader, derpaa dos-sere det med den stærkeste Grønsvær, som findes i Nærheden, og isaae eller iplante efter Jordernes forskjellige Bestaaffenhed, saasom:

Marehalm (*Elymus arenarius*), Hjelme-Rør (*Arundo arenaria*), Strand-Tidse eller Mandstro (*Eryngium maritimum*), Sandpiil (*Salix repens*) Krageflo (*Ononis* med dens Afarter), Tidse (*Hippophae rhamnoides*) og maaskee Flere, som jeg enten ikke har forsøgt, eller seet Andre forsøge, eller nu forglemte. I Nærheden af en saadan Dossering har man ved mange Strandbredder et herligt Middel til at beskytte det Nedstaarne; dette er ved Stene, større og mindre, som i Tidernes Løb vistnok ere nedskyllede fra og med de Jordstykker, som Stormflodene have bortrevet. De henlægges tæt ved hverandre i lige Linier ved Foden af Dosseringen og inden for samme, altsaa paa lidt af selve Dosseringen lægges tæt paa hverandre de mindre Stene, som tildeels kunne lægges i Tang. Hvor Klinterne ere meget høie og Jorden er god og man har Mangel paa store Stene, f. Gr. af $\frac{1}{2}$ eller heelt Læs i Størrelse, der vil man nødig anvende dette Forebyggelsesmiddel med Nedstjæring; thi jo høiere Klinten er, desto større Jordsmøn maa der tages af den gode Jord for at danne den opgivne Skraaning af mindst 45 Grader; men at forebygge Nedstridningen ved Pælediger og Tanggjerder er ogsaa meget kostbart og neppe saa varigt. Skraaning selv kan jo ogsaa benyttes, naar den er fastnet, til Græsning, og selv, om just ikke heelt ned til Foden, som Bløieland, naar Jordsmønnet ikke er altfor løst.

Jeg havde optegnet adskillige andre Bemærkninger paa disse Reiser, men som nu ere overflødige, da Tidsskrift for Landøkonomie, siden dets 3die Rækkes Begyndelse, saa herligheden og nyttigheden har optaget i sine Hefter, kvartaliter, Agerdyrkningsberetninger, og tildeels kommenteret derover; alt saare vidværdigt og lærerigt.

Sindinggaard i Februar 1854.